

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.2.12

Roman Kopolovets

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-1960>

Uzhgorod National University, Ukraine

SOME ASPECTS OF THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF POLITICAL REGIMES IN UKRAINE AND GEORGIA (2004 - 2013)

Роман Кополовець

Ужгородський національний університет, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ (2004 – 2013 РР.)

The article examines and analyzes the specifics of the formation of political regimes in Ukraine and Georgia from 2004 to 2013. The author provides a definition of political regimes of the studied countries. The specificity of the study lies in the ambiguity of the typology of political regimes by political scientists. Since 2004, Ukraine and Georgia have experienced a series of peaceful protests; later these protests gain the names of the 2004 Orange Revolution in Ukraine and the 2003 Rose Revolution in Georgia. These events greatly influenced further democratic development. Yushchenko in Ukraine and Saakashvili in Georgia have announced a course for European development and close cooperation with NATO in the security sector. After the two wars (Abkhazia 1992, South Ossetia 2008), Georgians were well aware of the need for collective security for small countries. The Ukrainian state at that time did not have any territorial conflicts or problems, although Russia constantly kept its "hand on the pulse" and tried to interfere in domestic politics from time to time. As of the end of 2003, the leadership of both countries used partially authoritarian methods of governance, so it is not worth talking about the modern democratic regime. The question arises, how to classify such regimes. In modern political science, such regimes are called "hybrid" ones. It is a common scientific term for regimes that combine the features of democracy and authoritarianism. Investigating such intermediate systems, scientists have introduced many different definitions, which can be divided into two groups. Some describe the hybrid regime as "democracy with minuses" (illiberal democracy, problematic democracy), others as "authoritarianism with pluses" (competitive authoritarianism, electoral authoritarianism). To understand the complexity and features of the formation and classification of political regimes of both states it is necessary to conduct a comprehensive analysis of political systems.

Keywords: political regime, democratic transformation, transition, hybrid regime, Ukraine, Georgia.

Враховуючи історичне минуле, процеси державності України та Грузії не є однаковим: імпульси національно-державного самовизначення, отримані під час розпаду Радянського Союзу, та геополітична ситуація, національна ідентичність та культурна спадщина, якість політичних еліт та ступінь впливу на західну демократію були різними. Все це призвело до певної різниці в динаміці та формуванні політичних режимів. Спільною ознакою країн є те, що другий етап демократизації був спричинений національними революціями. Так, на виборах 2003 року в Грузії, грузини різко висловились проти курсу президента Е. Шеварднадзе. М. Саакашвілі прийшов до влади після «Революції троянд», яка проходила під гаслом: «Грузія без Шеварднадзе». В Україні у 2004 році відбувся подібний акт непокорі, що отримав назву «Помаранчева революція». Кульмінацією цих подій став прихід до влади лідера опозиції В. Ющенко, котрий дав надію на швидкі темпи демократичного розвитку та переходу України до режиму консолідованої демократії. Як в Україні, так і Грузії поміркований тип переходу шляхом виборчого процесу зумовили перемогу опозиції

на виборах. Однак можливість почати реальні реформи у всіх областях суспільних відносин, що відкривалася після зміни влади, надалі була втрачена. Причиною є глибока фрагментація еліт. Неспроможність досягти компромісу між головними політичними гравцями віддали перевагу «грі до переможного кінця», тобто «гру з нульовою сумою» тієї, що закінчилася взаємним програшем. Прагнення отримати перемогу (пост президента з посиленими повноваженнями) здавалося вищою за ціну участі в конфлікті. Можливість використання ресурсів (загальнонаціонального багатства) в цій боротьбі не обмежена ні формальними, ні неформальними правилами¹.

У 2004 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України», який передбачає суттєвий перерозподіл повноважень між главою держави, парламентом і урядом і, за логікою ініціаторів конституційної реформи, має запровадити дієву систему стримувань і противаг, та збалансувати обсяг повноважень, закріплених відповідно за Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України². Однак, консенсусу політичних еліт знайти не вдалося і в 2007 році в результаті політичної кризи були призначені позачергові парламентські вибори. Яскравим прикладом є внутрішня боротьба між тогочасним прем'єр-міністром Ю. Тимошенко та президентом В. Ющенком.

Внутрішньопартійна нестабільність провладних сил у Грузії також поступово зростала, а внутрішні розбіжності та суперечності заважали ефективному політичному розвитку держави. Хоча тодішній спікер парламенту Н. Бурджанадзе підтримала президента М. Саакашвілі на президентських виборах 2004 року, а партія «Єдиний національний рух» була домінуючою, у 2007 році вона створила опозиційну партію – «Демократичний рух - Єдина Грузія». Протягом року до опозиції приєдналося ще кілька політичних партій³.

Однак, слід підкреслити, що в результаті проведення системних реформ Грузія почала лідирувати в ряді міжнародних рейтингів, що стосуються легкості ведення бізнесу, антикорупційної діяльності, привабливості для інвестицій, швидкості і глибини економічних перетворень, поліпшення ділового клімату, якості реформ законодавства, лібералізації економіки. Середні темпи зростання реального ВВП Грузії з 2004 по 2008 роки склали 9-12%. У той же період починається різке збільшення доходів, що надходять в грузинський бюджет. Починаючи з 2003 року доходи грузинського бюджету зросли в 6 разів – з 558 млн дол. США у 2003 році до 3,3 млрд. дол. США у 2008-му⁴.

Американський дослідник Т. Карозерс дав найбільш точне визначення моделі політичної системи, яка існувала в Україні в 2004-2010 рр.) На його думку, це була «дисфункціональна» демократія, або режим «недолугого плюралізму», коли «партії, які воюють за владу, настільки сповнені сліпою ненавистю один до одного, що всі їхні опозиційні зусилля спрямовуються виключно на те, щоб за всяку ціну не дозволити суперникам чогось досягти»⁵.

В Грузії у період 2004-2008 роки також не сформувався сталий демократичний режим. Країна за даними різних дослідницьких організацій (Policy IV, Economist, Intelligent Unit Index of Democracy, Freedom House) класифікується як держава з стабільним гібридним режимом⁶.

Українська дослідниця А. Колодій пише, що період після Помаранчевої революції можна інтерпретувати як початкову стадію антиолігархічної боротьби за втримання демократичного вектора розвитку. Він приніс деяке розширення свободи, але водночас – несподівано для більшості вилився у майже неперервну політичну кризу, що має ознаки інституційної. Політичне життя цього періоду характеризується безладом та елементами анархії, з одного боку, пануванням неопатримоніальних відносин і прагненням впливових політичних лідерів до політичного всевладдя, з іншого⁷.

¹ Троцюк, М. (2011). Політичні режими України та Грузії після «кольорових революцій». *Студентські наукові записки. Серія: Соціально-політичні науки. Острог*, 3, 12-19.

² Лабораторія законодавчих ініціатив (2005). *Політична реформа: нові виклики для влади, політиків та суспільства* <<https://parlament.org.ua/2005/12/12/politichna-reforma-novi-vikliki-dlya-vl/>> (2020, листопад, 05).

³ Freedom House (2009). *Freedom in the World. Report Georgia* <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/georgia>> (2020, листопад, 15).

⁴ Леков, Р. (2013). Формирование новой Грузии: результаты реформ. *Политика в фокусе*, 9, 180-184 <<https://cyberleninka.ru/article/n/formirovay-novoy-gruzii-rezultaty-reform/viewer>> (2020, листопад, 26).

⁵ Carothers, T. (2002). The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy* <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-end-of-the-transition-paradigm/>> (2020, грудень, 05).

⁶ Dominioni, S. (2016). Consolidating a hybrid regime: the case of Georgia under Shevardnadze and Saakashvili. *CORE* <<https://core.ac.uk/download/pdf/35308598.pdf>> (2020, грудень, 07).

⁷ Колодій, А. (2010). Траєкторія демократичного переходу в Україні. *Думки з приводу. Авторський сайт Антоніни Колодій* <<https://political-studies.com/?p=570>> (2020, грудень, 09).

Перед Грузією у 2008 році серйозно постало питання збереження територіальної цілісності, через збройну агресію Росії у Південній Осетії з 7 по 12 серпня. До 12 серпня військові дії припинилися, і в результаті Грузія повністю втратила контроль над територією. Згодом Росія визнала Абхазію та Південну Осетію як незалежні держави¹. Після закінчення війни 2008 року, президент Саакашвілі продовжує реформування країни, зокрема основна увага зосереджена на співпраці з Європейським Союзом. М. Саакашвілі зіткнувся з рядом територіальних та безпекових проблем як всередині так і ззовні країни. Грузії необхідно було посилювати контроль вздовж кордонів з Абхазією та Південною Осетією через загрозу «повзучого сепаратизму»². У 2009 році за даними Міжнародної неурядової організації Transparency International індекс сприйняття корупції становив 4.1³ тобто Грузія посіла 66 місце із 180 країн, тоді як в 2003 році Грузія мала показник 1.8⁴ посідаючи 124 місце. Антикоруptionна політика в Україні була стала лише популістським передвиборчим гаслом. За даними цієї ж організації Україна за індексом сприйняття корупції у 2009 році посіла на 146 місце серед 180 країн із показником 2.2. Порівняно із 2003 роком, коли показник склав 2.3, а Україна посідала 106 місце, відбулася тенденція до погіршення. У зазначений період в Україні не відбулося суттєвої боротьби з корупцією та навіть для спроб створення належних умов для запобігання та протидії⁵. Політичний режим в Україні у 2010 році класифікується політологами як неконсолідований авторитарний режим. Основною причиною зміни політичного вектору стали вибори президента України у 2010 році, перемогу на яких здобув В. Янукович. Вчений Ю. Мацієвський у статті: «Який режим буде В. Янукович і що з цього вийде?»⁶ наводить наступні підтвердження зміни у трансформації політичного режиму за президентства В. Януковича:

З 1.10.2010 р. в Україні діє Конституція 1996 р. за якою В. Янукович повернув собі розширені повноваження президента Л. Кучми.

Форма правління змінилась з парламентсько-президентською на президентсько-парламентську, а фактично на президентську.

1. Після виборів президента Конституційний Суд дозволив формувати коаліцію окремим депутатам, а не фракціям, що призвело до перетікання депутатів до коаліції більшості.

2. В Україні продовжує діяти патрон-клієнтський принцип призначення на політичні й адміністративні посади. Зі зміною влади, В. Янукович особисто курував формування виконавчої вертикалі влади починаючи з міністрів і закінчуючи головами районних і міських адміністрацій.

3. За перші 10 місяців президентства В. Януковича в Україні суттєво погіршилась ситуація зі свободою слова і діяльністю ЗМІ⁷.

Перед президентом М. Саакашвілі постало серйозне випробування в 2010 році. Згідно чинної Конституції Грузії він не мав можливості балотуватися на третій термін, відтак було організовано референдум щодо поправок до Конституції, які повинні були перетворити Грузію з президентської республіки на парламентську з наданням широких повноважень прем'єр-міністру. Дослідники вважають, що таким чином Саакашвілі намагався залишитися при владі, зайнявши пост прем'єра після того, як закінчиться його президентський термін⁸. 1 жовтня 2012 року в Грузії відбулись чергові вибори до парламенту. З 150 депутатських мандатів (73 депутати обирались в одномандатних округах, а 77 – за партійними списками) «Грузинська мрія» (очолив Б. Іваншвілі) отримала 44 місця, а «Єдиний національний рух» – 33. По одномандатних округах «Грузинська мрія» отримала –

¹ Ваал, Т. Д. (2018). Почему российское признание Абхазии и Южной Осетии не принесло никому выгод. *Московский центр Карнеги* <<https://carnegie.ru/commentary/77146>> (2021, січень, 03).

² Панфилов, О. (2017). Ползучая аннексия Грузии. *Крым. Реалии* <<https://ru.krymr.com/a/28414495.html>> (2021, січень, 15).

³ Transparency international corruption index (2009). *Corruption Perceptions Index 2009: Results* <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0> (2021, лютий, 01).

⁴ Transparency international corruption index (2003). *Corruption Perceptions Index 2003: Results* <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0> (2021, лютий, 07).

⁵ Кополовец, Р. (2018). Индекс сприйняття корупції в контексті трансформаційних процесів в Україні та Грузії. *Вісник львівського університету. Філософсько - політологічні студії*, 18, 305-301.

⁶ Мацієвський, Ю. (2010). Який режим буде В. Янукович і що з цього вийде? *Наукові записки. Серія: Політичні науки*, 4, 274-288.

⁷ Там само.

⁸ Стронски, П., Вриман, А. (2018). Независимой Грузии двадцать пять лет: в сложном положении. *Московский центр Карнеги* <<https://carnegie.ru/2018/03/01/ru-pub-75652>>. (2021, березень, 09).

41 депутатське місце, а «Єдиний національний рух – 32¹. Президент визнав поразку і оголосив, що «Єдиний національний рух» переходить в опозицію.

В Україні у жовтні 2012 року аналогічно відбулись чергові вибори до парламенту. За результати виборів перемогу здобула пропрезидентська «Партія регіонів» – 185 місць, партія «Батьківщина» – 101 місце, Український Демократичний Альянс за Реформи (УДАР) – 40 місць, Комуністична партія України – 32 і партія «Свобода» отримала 37 місць в українському парламенті². «Партія регіонів» здобувши перемогу лише сприяла чинному президенту у посиленні авторитарних тенденцій управління.

Саакашвілі залишаючись президентом до 2013 року, змушений був керувати країною разом з опозиційним урядом «Грузинської мрії» на чолі з Б. Іванішвілі, який став прем'єр-міністром. Однак після президентських виборів в жовтні 2013 року, на яких переконливу перемогу (62% голосів) здобув кандидат «Грузинської мрії» Г. Маргвелашвілі, Б. Іванішвілі подав у відставку. Г. Маргвелашвілі переміг на виборах президента у 2013 році, проте, його повноваження значно скоротились. Визначальною рисою для політичної системи Грузії у 2012-2013 рр. була зміна влади мирним шляхом, в результаті виборів³.

Особливостями політичного режиму в Україні у 2012-2013 роках, була політика маневрування між Європейським Союзом та Російською Федерацією, в результаті якої президент В. Янукович та команда Кабміну відмовилась від ратифікації угоди про співробітництво з Європейським Союзом у грудні 2013 року. Це політичне рішення логічно викликало хвилю протестів серед українців, і стало каталізатором, що призвів до «Революції Гідності». Ці події досить швидко переросли у збройне протистояння в центрі Києва з численними жертвами серед громадян та правоохоронних органів. В результаті президент В. Янукович залишив країну.

Таким чином, слід зауважити, що в Україні та Грузії триває процес формування сталих політичних режимів. Лідери обох країн мали рівні стартові можливості для утворення консолідованих демократичних режимів в досліджуваних країнах, однак цей процес не відбувся. Відтак, політичні режими в Україні та Грузії з 2004-2013 роки слід класифікувати як «гібридні з різновекторною направленістю». Підтвердженням цьому є:

1. В Україні у період з 2004-2009 рр. політичний режим був близьким до сталого демократичного, але через постійні внутрішньополітичні кризи та відсутність єдиного вектору розвитку не став таким.

2. Грузія в аналогічний період, незважаючи на більш високий ступінь суспільно - політичного розвитку та якості реформ теж не перейшла до країн з чистим типом демократії, передусім через авторитарні методи управління в окремих сферах суспільно - політичного розвитку.

3. Різка зміна політичного вектору з 2010 року прослідковується в Україні. Авторитарні методи політичної боротьби були одними з найуживаніших методів управління в країні, особливо після 2012 року.

4. Після Російсько-Грузинської війни 2008 року, керівництву Грузії вдалося продовжити початі у 2005 році реформи, однак через постійний тиск опозиційних сил та програш провладних сил на парламентських виборах 2012 року у країні була відсутня політична стабільність, що є визначальним фактором для демократичних країн.

5. Україна та Грузія активно співпрацюють з європейськими країнами та рухаються у напрямку членства у ЄС та НАТО. Визначальним на даному етапі є політична воля лідерів країн та бажання ефективно впроваджувати європейські стандарти політичного та безпекового сектору.

Як бачимо, науковці мають широкі можливості для проведення подальших досліджень у вивченні специфіки та особливостей політичних систем та режимів в Україні та Грузії. Ці країни поза сумнівом є надзвичайно цікавими для вчених-політологів у сучасній політичній науці.

¹ Чедия, Б. (2012). Исторические выборы в Грузии: смена власти и формирование новой политической традиции. *Центральная Азия и Кавказ*, 15 (4) <<https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-vybory-v-gruzii-smena-vlasti-i-formirovanie-novoy-politicheskoy-traditsii/viewer>> (2021, березень, 11).

² Центральна виборча комісія (2012). *Офіційні результати парламентських виборів 2012 року в Україні* <<https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300pt001f01=900.html>> (2021, березень, 14).

³ Стронски, П., Вриман, А. (2018). Независимой Грузии двадцать пять лет: в сложном положении. *Московский центр Карнеги* <<https://carnegie.ru/2018/03/01/ru-pub-75652>> (2021, березень, 13).

References:

1. Kopolovets, R. (2018). Indeks spryiniattia koruptsii v konteksti transformatsiinykh protsesiv v Ukraini ta Hruzii [Corruption Perceptions Index in the context of transformation processes in Ukraine and Georgia]. *Visnyk lvivskoho universytetu. Filosofsko-politologichni studii* [Bulletin of Lviv University. Philosophical and political science studies], 305-301. [in Ukrainian].
2. Matsiievskiy, Yu. (2010). Yakyi rezhym buduie V. Yanukovykh i shcho z toho vyide? [What regime is Viktor Yanukovich building and what will come out of it?] *Seriia Politychni nauky* [Series Political Science], 274-288. [in Ukrainian].
3. Trotsiuk, M. (2011). Politychni rezhymy Ukrainy ta Hruzii pislia «kolorovykh revoliutsii» [Political regimes of Ukraine and Georgia after the "color revolutions"]. *Studentski naukovi zapysky. Seriya: Sotsialno-politychni nauky. Ostroh* [Student scientific notes. Socio-Political Sciences Series. Ostrog], 12-19. [in Ukrainian].
4. Laboratoriya zakonodavchykh initsiatyv (2005) [Laboratory of Legislative Initiatives (2005)]. *Politychna reforma: novi vyklyky dlya vlady, politykiv ta suspilstva* [Political reform: new challenges for government, politicians and society] <<https://parlament.org.ua/2005/12/12/politychna-reforma-novi-viklyki-dlya-vl/>> (2020, November, 05). [in Ukrainian].
5. Freedom House (2009). *Freedom in the World. Report Georgia 2009* <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/georgia>> (2020, November, 15). [in English].
6. Lekov, R. (2013). Formirovaniye novoy Gruzii: rezultaty reform [Formation of a new Georgia: the results of reforms]. *Politika v fokuse* [Focus on politics], 9, 180-184 <<https://cyberleninka.ru/article/n/formirovae-novoy-gruzii-rezultaty-reform/viewer>> (2020, November, 26). [in Russian].
7. Carothers, T. (2002). The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy* <<https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-end-of-the-transition-paradigm/>> (2020, December, 05). [in English].
8. Dominioni, S. (2016). Consolidating a hybrid regime: the case of Georgia under Shevardnadze and Saakashvili. *CORE* <<https://core.ac.uk/download/pdf/35308598.pdf>> (2020, December, 07). [in English].
9. Kolodiy, A. (2010). Trayektoriya demokratychnoho perekhodu v Ukrayini. Dumky z pryvodu [The trajectory of democratic transition in Ukraine]. *Avtorskyi sayt Antoniny Kolodiy* [Thoughts about. Author's site of Antonina Kolodiy]. (2020, December, 09). [in Ukrainian]
10. Vaal, T. D. (2018). Pochemu rossiyskoye priznaniye Abkhazii i Yuzhnoy Osetii ne prineslo nikomu vygod [Why the Russian recognition of Abkhazia and South Ossetia did not bring benefits to anyone]. *Moskovskiy tsentr Karnegi* [Carnegie Moscow Center] <<https://carnegie.ru/commentary/77146>> (2021, January, 03). [in Russian].
11. Panfilov, O. (2017). Polzuchaya anneksiya Gruzii [Creeping annexation of Georgia]. *Krym. Realii* [Crimea. Realities] <<https://ru.krymr.com/a/28414495.html>>. (2021, January, 15). [in Russian].
12. Transparency international corruption index (2009). *Corruption Perceptions Index 2009: Results* <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0>. (2021, January, 01). [in English].
13. Transparency international corruption index (2003). *Corruption Perceptions Index 2003: Results* <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0> (2021, January, 07). [in English].
14. Stronski, P., Vriman, A. (2018). Nezavisimoy Gruzii dvadtsat pyat let: v slozhnom polozhenii [Independent Georgia is twenty-five years old: in a difficult situation]. *Moskovskiy tsentr Karnegi* [Carnegie Moscow Center] <<https://carnegie.ru/2018/03/01/ru-pub-75652>>. (2021, March, 09). [in Russian].
15. Chedia, B. (2012). Istoricheskiye vybory v Gruzii: smena vlasti i formirovaniye novoy politicheskoy traditsii. [Historical elections in Georgia: change of power and formation of a new political tradition]. *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz* [Central Asia and Caucasus], 15 (4) <<https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskiye-vybory-v-gruzii-smena-vlasti-i-formirovanie-novoy-politicheskoy-traditsii/viewer>> (2021, March, 11). [in Russian].
16. Tsentralna vyborcha komisiya (2012) [Central Election Commission (2012)]. *Ofitsiyini rezultaty parlamentskykh vyboriv 2012 roku v Ukrayini* [Official results of the 2012 parliamentary elections in Ukraine] <<https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300pt001f01=900.html>> [in Ukraine] (2021, March, 14). [in Ukrainian].
17. Stronski, P., Vriman, A. (2018). Nezavisimoy Gruzii dvadtsat pyat let: v slozhnom polozhenii [Independent Georgia is twenty-five years old: in a difficult situation]. *Moskovskiy tsentr Karnegi* [Carnegie Moscow Center] <<https://carnegie.ru/2018/03/01/ru-pub-75652>>. (2021, March, 13). [in Russian].